

Ne aludj el, gyűjtsd fel a Napot

SLOBODA, Rudolf
Borotva
(Mács József ford.)
Madách, 1969

Bűnhődés
(Hubik István ford.)
Európa-Madách
1989

Vér
(L. Gály Olga ford.)
Lilium Aurum, 1998

Színésznök
(ford. L. Gály Olga)
AB-ART, 2005

„Az öröm fekete
színe”
(Tóth László ford.)
in: Modern
Dekameron
Huszadik századi
szlovák novellák
Noran Libro, 2016

Azt álmodtam, hogy színész voltam Vítězslav Nezvalal, a költővel együtt, és Újfaluban játszottunk. A színház a halastó partján állt, ott, ahol egykor a zöld-ségület volt. A lakásaink is a közelben voltak. Nezval volt a soványabb, én a kövérebb, és mindketten egyidősek. Nezval álomban mindvégig fekete szmokingban járt. A feketét azért hangsúlyozom, mert a színházban azt akarták, hogy Nezval sötétlila ruhában járjon. Nem viselt csokornyakkendőt, ingét a nyakánál sose gombolta be. Az én ruházatomról az álomban nem lehetett megtudni semmit, valószínűleg katonai egyenruhát viseltem, mert az egész történet az első világháború idején játszódott, ahol megsebesültem.

Vítězslav Nezval hozzám hasonlóképpen viszonyult, mint Apollinaire-hez. (Elmeséltem a mesternek, hogyan talált el egy falról visszapatannó ágyúgolyó, és hogy alkoholistá vagyok.)

A nézők csónakokban ültek, a színpad a nézőtéren volt. Én a fényképész szerepét játszottam, és Adolf Hoffmeister fényképezőgépét használtam. Nezval nagyon szerette volna azt a gépet, de a tulajdonosa nem szívesen kölcsönözte azt a színházon kívül. A jelenet a következő volt:

Egy asszony jött a mezőről, nyomában egy férfival, akinek olyan szakálla volt, mint Bernard Shaw-nak. Nezval odamegy hozzá, és autogramot kér tőle. G. B. Shaw nem akarja, hogy lefényképezzék. Nekem valamilyen fortélyal sikerül autogramot szerezni az írótól, és eldicsekszem vele. Nezval irigykedik rám, mire abbahagyjuk a tegezést, s ez bosszant a legjobban, mert sokat jelentett nekem. Ám mégsem veszünk össze teljesen. Megállapítjuk, hogy van egy közös ősiünk Morvaországból. (Ami megfelel a valóságnak, hiszen a mesélő nagyapja Bzenecből származott.)

A színház nem megy jól, ami Nezvalt igencsak bosszantja.

Ő tudja magáról, hogy nagy költő, én pedig csak egy színész. Aggasztja, hogy miből fogok megélni, ezért elküld világot látni.

Nem szívesen megyek el innen, megszoktam a színházat.

Elérem a Kis-Kárpátokat, és azon gondolkodom, mivel érdemeltem ki, hogy Nezval elhagyta Prágát és Szlovákiába, Újfalura jött. (Ekkor egy levelet kapok tőle, melyben azt írja, hogy elment megnézni a dévényi várat, ahol találkozott egy amerikaival, aki meg akarja venni. Habár Nezvalnak korántsem jelent annyit Dévény, mint nekem, mégsem adták el a várat az amerikaiak, csak megígérték neki, hogy amint visszajövök, segíteni fogom egy másik szlovákiai vár megvételeiben.)

A hegyekben igen nehéz helyzetbe kerülök, ahol egy új, eddig ismeretlen szláv törzsre akadok. (Álomban a Kis-Kárpátok ugyanolyan titokzatos és felfedezetlen terület volt, mint egy brazil őserdő.) A törzssel jól megértjük egymást. Már felvették a kereszténységet, templomuk is van, de titokban még pogányok maradtak. Álomban azon voltam, hogy feltárjam a törzs pogány gyökereit, tanulmányozzam a pogányság ideológusait, és elbeszélgessek velük, s lehetőleg egyiküket se győzzem meg semmiről. Fennállt ugyanis a veszélye, hogy a törzs továbbmegy, s eltűnik innen, ami nagy kár lenne.

Nezval ez ügyben felutazik Prágába, ahova épp Tito elnök érkezett látogatóba. A költő személyesen beszél Gottwald elnökkel, és biztosítja, hogy tégig a törzsnél maradhatok, és semmit nem rontok el. Az elnök mosolyogva említi neki vizsgálómat a fényképezőgépektől. Titónak alaposan el kell magyarázniuk a dolgot. És együtt nevetnek vele, és örülnek, hogy olyan megbízottjuk van a Kis-Kárpátokban, mint én. Tito feltételezi, hogy valami hasonlót Jugoszláviában is lehetne találni. Kíváncsi vagyok, hogy mit szól a küldetésemhez a feleségem.

Levelet kapok Nezvaltól: „Dolgozz csak nyugodtan, és egyél, hogy felszedjél pár kilót, ne félj semmitől. Visszaútra majd küldünk pénzt. Az újfalui színház feloszlott. A te Vítád.”

Elég nehéz volt belelátnom a törzs szokásaiba. Volt például egy ünnepük, amikor az asszonyok és a férfiak kint álltak a templom előtt, és csak

a gyerekeik tartózkodtak odabent. A templomból énekeszó hallatszott. (Valaha a mesélő is tagja volt a gyermekkórusnak, melybe azonban annak vezetője, Francisci tanító úr csak szóanalomból vette fel. A mesélőnek ugyanis nincs jó hallása, gondoljai vannak az intonálással. Uhliar tanító néni szolt az érdeklében. Ő viszont, ahelyett, hogy hálás lett volna neki, később minden megtett, hogy otthagyja az énekkart, amiért különböző csínyeket követett el.) A férfiak a hadnép érkezését várták, mely a lakosságnak mintegy az ötödét tette ki. Ugyanis valamennyien vadászok is voltak, akik hússal és hallal látták el a törzset, mely talán nem is fogta fel, hogy a had a védelmükre is szolgálhat, különösen a nők nem. Ezért azon a bizonyos összejövetelen – még a katonák megérkezése előtt – vitába keveredtem az egyik vezetőjükkel, és igyekeztem megértetni vele, hogy lejjebb, a Duna melletti területek a rómaiak kezén vannak. S bár tudott a rómaiakról, nem tartotta őket veszélyesnek. Elmondta, hogy amikor megérkeztem a törzshöz, mindenki rómainak vélt engem is. Még szerencse, hogy beszélem az újfalui horvát nyelvjárást, így gyorsan szót érthettem a szlávokkal, és megállapítottam, hogy a törzsben senki még csak nem is sejt, hogy a rómaiak latinul beszélnek. Ez csak később derült ki – ezért nem lepte meg őket az én horvát nyelvtudásom.

Amikor a szertartás a templomban véget ért, a pap az ablakon keresztül sorra kiadogatta a gyerekeket az anyjuknak; mindegyiküknek csak egy gyereke volt. Néhány azonban valahogy fennmaradt, így nagyvonalúan én is átvettem az egyiküket, amit elnéztek nekem, de rögtön ezután a gyerek igazi anyja is megkerült, aki – kinézetre húsz év körüli, szép, fekete nő volt – így szolt hozzám:

– Én oda is adnám neked ezt a gyereket, de mi történik, ha felébresz? Mi lesz vele? Magaddal viszed az álmodban valahova egy szakadék fölé – az álomban a 'szakadék' szó úgy hangzott, mintha 'felhőkarcolót' mondott volna, ami nem tartozott a nyelvjárásuk szóincséhez, csupán az anya tévesztette el, aki ugyan még nem látott felhőkarcolót, csak azért használta, mert nagyon tetszett neki ez a szó, mint amikor a kislányok azt akarják bebizonyítani az idősebbeknek, hogy megfelelő a szóincsük –, elviszed egy hatalmas mezőre, ahol felébresz, a gyerek pedig magára hagyva fog bolyongani. Nem rólam van szó. Én visszatérek a többiekhez, de ennek a gyereknek még nincs esze. Még bérmlása se volt.

Más anyák is hasonlóképpen vélekedtek. Nem féltek tőlem, mert tudták, hogy az egészet csak álmodom, és egyszer úgys eltűnök közülük. Közöszülni sem féltek velem, mert biztosak voltak benne, hogy álomban nem vagyok képes gyerek nemzeni nekik. (Szerintem inkább arról volt szó, hogy csak egy gyereket akartak. Azt gondolhatták, hogy tőlem esetleg ikreik, sőt hármas ikreik stb. fogantak volna. Tehát ez is, ez a további gyerekektől való félelem is esett, amiért még hálásabb voltam nekik.)

Végre kezdenek visszatérni a katonák. Azzal bíztak meg, hogy osszam el köztük a halakat. Mivel osztani mindig tudtam, suttogni kezdtek maguk között: „Osztani is, meg szorozni is tud.” (A parancsok valahonnan ismerte a nővéreimet, és megkérdezte: „Te vagy a testvérük? Nagy kár, hogy csak álmodod az egészet, hogy hol alszol, hol álmodsz. Vigyázz, hogy ne feledkezz meg a törzsfőről. Neki adod a legnagyobb halat.)

E kitérő után az álomban valóban felébredtem, és kis időre eltűntem a törzsből. Odahaza voltam az ágyamban, csak hogy Prágában, és nem pedig Újfalun, ahol tényleg az ágyamban feküdtem. Azután kisvártatva visszatértem a törzshöz, az álomba, ahol a parancsnok épp a fejét csóválta. Fegyelméletlenek tartott, de végül megbocsátott, és nem szolt egy szót sem.

Alighogy átadtam a törzsfőnek a legnagyobb halat, egy másik álomban ébredek fel. Prágában vagyok, Nezval állítólag Pozsonyban. Azon gondolkodom, vajon kifizetné-e a telefonálás díját, ha felhívnám őt a saját költségére. Ugyanis fel kell hívnom, hogy nem érzem jól magam, és nincs pénzem, és hogy nemsokára újból elalszom.

Ami egy (álombeli) pillanatra meg is történik, és a mezőn találok magam. A törzs a kutat keresi, melyet az éjjel valaki betemetett, és úgy betakargatta, hogy nem lehetett megtalálni.

Ismét Prágában ébrednek fel, és kétségbeesetten kiugrom az ágyból. Azután még egyszer felébrednek – de még mindig nem ténylegesen –, és egy telefon nélküli szobában vagyok. Az asztalon megpillantom Nezval életrajzát. Elégedett vagyok. A szerzőnek át kellett írnia az egészet, mert korábban senki sem tudta, hogy személyes barátság fűz az íróhoz. A szerkesztőség viszont nem elégedett meg a nevem betoldásával (álomban Vandrás András volt a nevem, s ez valahogy mindenkit bántott). Hosszú levelet írok Nezvalnak franciául, melyet már a hátam mögül olvas, noha Pozsonyban van. Mindenáron fel akarok ébredni, de nem tudom a módját, meg erőm sincs hozzá, főleg pedig azért szeretnék felébredni, hogy kezet foghassak Nezvallyal. Biztos vagyok benne, hogy 1957. június 1-je van, amikor Nezval még élt, és igen kíváncsi volt az írásaimra. (A mesélő akkoriban írta első elbeszélését *Hörcsög* címmel, melyet tanárával, V. Bunčákovával el is olvastattott, akit a mesélő mindig nagyon kedvelt, s álmában neki kellett volna elintéznie, hogy az eljusson Nezvalhoz, jöllehet a mesélő nem is volt szürrealista.)

Most visszaugrom az előző álomban, a törzs tagjai közé. Mindenki azt gondolta, hogy a kutat én tettem be.

Ami bár nem volt igaz, mégis beismertem, és megmutattam nekik, hol kellene a kutat keresniük.

Miközben mindenki a kutat keresi, tudomásomra jut, hogy megjelent Svoboda cseh életrajza, a *Barátom, Nezval*. Vonatra szállok, melynek a törzs területén kívül volt a megállója, és Harmóniába megyek, Ilja Z. zeneszerzőhöz, aki elolvasta és dicséri a könyvet, bár van néhány kifogása is. Harmónia szerintem nincs messze a törzs által lakott területtől, Ilja pedig elmagyarázta, hogy azzal a vonattal bejártam az egész Kis-Kárpátokat, holott a törzs valóban itt él a közelben. Csakhogy most inkább vagyok délen. Ilja megígéri, ha kell, felébreszt, még hozzá Újfaluban, a saját valóságos házában. Autóval bevisz Modorba, ahol egy másik zeneszerzőnél ébrednek fel, és az az érzésem támad, hogy Ilja becsapott. Biztos voltam abban, hogy tényleg ébren vagyok, és fantasztikus álmat mesélem a törzsről meg Nezvalról. Április 17-e van, Rudolf napja. De barátomnak régi naptára van, mely 1981. április 17-ét mutatja, noha tudom, hogy 1985-öt írunk. Megyünk, feladunk egy táviratot.

Vinco barátom az egyik szépséges novelláját meséli. Megengedi, hogy leírjam, s hogy az enyém maradjon. Vinco olvas:

– Tegnap reggel elmentem a borozóba. Ba? Itt annak kellene lennie... annak kellene lennie... – javít bele Vinco a kéziratba –, hogy „borozóhoz”.

– Úgy olvasd, ahogy írtad – szólók rá.

– Amit írtam, azt írtam – mondja Vinco, és felnevet. A kezembe nyomja a papírlapot, s én olvasni kezdem az ablaknál, és megállapítom, hogy elég sok benne az elütés és a hiba.

A törzsnél ébrednek.

Két lipitói barátom beszélgetése jut eszembe, akik akkoriban a főnökeim voltak: mentünk az utcán, és én a 'betemet' szót szándékosan hegyentúli nyelvjárásban mondtam. A főnökeim rögtön kijavítanak. „Betemet.” Ezután a gombákra fordítják a szót, s egyikük, aki mindig sérelmezni szokta, ha nem tartották lipitóinak, mivel másutt született, hogy bebizonyítsa: tényleg lipitói, hirtelen lipitóiasan ejtette ki a 'gomba' szót.

Én pedig nagylelkűen megbocsátom neki (álomban) a nyelvjárását.

És megbocsátok azoknak is, akik megbocsátották, hogy betemettem a kutat. Minél tovább, annál fontosabbnak tartom, hogy a törzsből legalább valakit meggyőzhessek arról, hogy a kutat más tettem be. Mivel azonban mindenki ismeri az én hatalmas balszerencsém, azaz hogy lehetetlen felébreszteni, még csak beszélni se hajlandók velem róla. Nagy kópénak vélek, és kész.

Egy másik anya, aki rokona lehet annak, akinek a gyerekét átvettem a templommal, gyengéd, kedves hangon megszólított:

– Te nezvaloid, gyászlovag, sarlatán, eretnek, bumburgyák.

– Köszönöm neked – felelem, és már bánom, hogy egyből letegeztem, mert ha össze kellett volna tegeződnünk, meg is csókolhattam volna. De már tényleg megtalálták a kutat. Melyhez most mindenféle emberek és állatok özönlének, és rávetik magukat a vízre, mely már a kútból is kifolyik, és elárasztja a környéket.

– Szép kis kalamajkát okoztál itt nekünk – fordul hozzám ekkor a parancsnok. – Hisz egyikünk sem tud úszni. Eddig minden vizet megittunk, amink csak volt, de mihez kezdünk most, amikor csak úgy zúdul ránk. Segíts. De tényleg, hisz már nem alszol.

– Tudom, hogy nem alszol. A víz elszivárog, ne félj – mondom – a föld elnyeli. Látod, lefelé folyik a völgybe. Ott pedig majd kezdenek vele valamit.

Van errefelé egy állat, olyan, mint a szamár, csak kisebb nála, majdnem olyan kicsi, mint a kandúr, s az issza a legtöbb vizet. Dicséri is meg simogatja is mindenki, egyedül én tartok tőle, hogy ne zavarják fölöslegesen, mert az állat szereti, ha békén hagyják, amikor iszik.

Az állat végzett az ivással, már nem akar többet.

– Mi lesz velem, ha felébredek? – kérdezem a törzsfőt. – Mit csinálnak velem?

Egy hordágyon fekszem, és a hegyek felé visznek; csak fekszem és alszom. Jölesik a szunyókálás, fáradt vagyok.

A hegyekbe megyünk, zúgnak a bükkök, ősz van. Örülnék, ha eszembe jutna valamelyik Nezval-vers, egy versre gondolva szeretnék elaludni.

TÓTH LÁSZLÓ FORDÍTÁSA

A FORDÍTÓ MEGJEGYZÉSEI

Rudolf Sloboda novellájában a képzeletbeli elemek a valóság tényeivel váltják egymást. S bár értelmezéséhez nem feltétlenül szükséges a benne foglalt, a magyar olvasó számára idegen helyi, illetve szlovák és cseh hely- és művelődéstörténeti tények és vonatkozások ismerete, ezek adott esetben tájékoztatók írásának értelmezési horizontját. Alább ehhez kínálok néhány fogódzót:

Újfalú – a novellabeli település Rudolf Sloboda (1938–1995) szülőhelyére, Dévényújfalura utal; az író egész életét itt élte le.

Modor és Harmónia (Modor-Harmónia) – környékbeli települések a Kis-Kárpátok tővénel.

Hegyetül (Záhorie) – a régi Pozsony és Nyitra vármegyéknek a Kis-Kárpátoktól a Morva folyóig húzódó része, mely a magyar nyelvhasználatban többféleképpen szerepel (Hegyhát, Erdőhát, Hegyetül, fordításomhoz ez utóbbit választottam).

Vítězslav Nezval (1900–1958): a 20. századi cseh (szürrealista, nadrealista) költészet egyik legnagyobb hatású alakja. A novellában szereplő életrajzának szerzője *Jiří Svoboda* zeneszerző, 1966-ban megjelent hivatkozott művének eredeti címe: *Přítel Vítězslav Nezval*. A cseh Svoboda neve nyilvánvalóan a szlovák szerző nevével (Sloboda) való rokon hangzása miatt kerülhetett be a novellába.

Adolf Hoffmeister (1902–1973) cseh író, drámaíró, képzőművész, karikaturista, a két világháború közötti cseh avantgárd mozgalmak egyik, Nezval mellett meghatározó alakja.

Ilja Zeljenka (1932–2007) a 20. század második felének egyik legjelentősebb szlovák zeneszerzője

Vinco – a becenév nyilvánvalóan az élete nagy részében Modorban élt kitűnő szlovák prózaíró, *Vincent Šikulát* (1936–2001) fedi.

